

Stanislav Južnič

Južna meja "Kočevarskega otoka" v 15. in 16. stoletju

Kočevsko je bilo gotovo nekoč močno gozdnato in malo obljudeno. Ortenburžani so vanjo med leti 1339-1363 in pozneje v 15. stoletju naselili nemško govoreče podložnike s svojih zahodnokoroških in vzhodnokoroških posesti. Ob Kolpi so naseljevali kmete s hrvaškega in slovenskega etičnega področja, gotovo pa tudi nekaj Nemcev¹.

Ogledali si bomo najstarejše urbarialne dokumente o podložnikih na Kočevskem (iz let: 1498, 1564, 1568 in 1574)² ter v Kostelu (iz let: 1494, 1530? in 1570)³.

Deželnokežji gospodvi Kočevje in Kostel

Nikolaj Piers (Pirš) je ostal oskrbnik Fridrihštajna tudi ko je cesar Friderik III. prevzel posest od vdove Ulrika II. Celjskega. Nikolajev nečak Sigmund Piers je 30. 5. 1478 kupil od cesarja deželno sodišče v Kočevju⁴. Istega leta je dobil v zastavo tudi urad (Kočevska) Reka. 25. 8. 1503 je z dovoljenjem cesarja prepustil oskrbnitvo Fridrihštajna svojemu najstarejšemu sinu Mihaelu. S. Piers je

umrl po letu 1506⁵.

Od leta 1491 do smrti leta 1497 je imel kočevsko gospodstvo v zakupu Gašper Ravbar (Raubar). Obenem je gospodaril tudi v Postojni od leta 1490 in v Kostelu od leta 1493. Njegovi trije sinovi⁶ so leta 1497 zakup prepustili Viljemu Turjaškemu (Auerspergu).

3. 2. 1507 je na Kočevskem gospodaril baron Nikolaj Thurn, od leta 1510 tudi vazal freisinških škofov v Klevevžu na Dolenjskem. S svojim oskrbnikom Jurijem Strženom nista ustrahovala le svojih tlačanov, temveč tudi sosednje Kostelce in njihovega zastavnega gospoda Mihaela Prambergerja. Tako sta Thurn in Stržen leta 1515 storila žalosten konec na gradu Fridrihštajn pod maščevalno tlačansko roko⁷.

Thurnu in njegovim naslednikom se je do leta 1537 posrečilo kar za trikrat povečati vrednost gospodstva Kočevje, predvsem s poviševanjem tlačanskih dajatev in s kolonizacijo⁸. Thurna je nasledila mladoletna hči Ana, ki je umrla leta 1553. Poročila se je z Žovneškim⁹ baronom Ivanom Ungnadom (1493-1654), stotnikom, celjskim vicedomom, hrvaškim banom in vodjo kranjskih protestantov¹⁰. Ungnad je prevzel gospodstvo Kočevje s pismom 10. 4. 1524 in ga obdržal 23 let.

Sredi 16. stoletja (1547) je za zasluge v boju proti Turkom zakup gospodstva Kočevje dobil Štefan Ursini, grof Blagaj, kot nadomestilo za izgubljeno posest pri Karlovcu. Leta 1619 je bilo Kočevsko prodano Khislom.

Habsburžani so imeli v Kostelu in na Kočevskem svoje oskrbnike ali pa so dajali graščini v najem. V času, ki ga obravnavamo, so bili zastavni gospodje Kostela: Lichtenbergi (1490), Andrej Hohenwarth (1493), Sigmund Jurič (1493), Gašper, Nikolaj in Erazem Ravbar (1493-1497), Mihael (Miha) Pranberger (tudi Preimberger ali Preinperger, 10. 5. 1504-1515, Martin Frankopan (1520), Jurij Zrinjski (1527), Gašper, Krištof in N. Tadjolovič

¹ Ivan Simonič, Zgodovina kočevskega ozemlja, Kočevski Zbornik, 1939, 72.

² Urbar Register des amts Riegkh vnd Sichelberg gehorund, so von ro. ko. mt. reformieren vnd raten beritten vnd verschriben worden ist, anno etc. collationiert LXXXVIII, leto 1498, Komisija za fevdne zadeve, šk. 23. Besedi "vnd Sichelberg" sta bili zapisani z drugačno pisavo. Urbar gospodstva Kočevje za leto 1564 (ARS, Vic. Arhiv, fasc. I/46, šk. 80, lit. G, V/5). Nepaginirano. Urbar gospodstva Kočevje za leto 1568 (ARS, Vic. Arhiv, v fasc. I/46, šk. 80, lit. G, V/5). 149 strani vezanih v knjigo. Peter dr. prof. Wolsegger, Das Urbarium der Herrschaft Gottschee vom Jahre 1574, MMK III (1890) str. 140-183 in IV (1891) str. 13-45. Urbar kočevske grofije 15. 3. 1574.

³ Vermercht das Urbar register zum Costel, num. 2, 1494 (ARS, Vicedom arhiv, fasc. I/48, lit. G. XVI/4). Urbar za Kostel iz leta 1520. Po Umek, 1982, str. 317 naj bi bil v ARS, Vic. Arhiv, fasc. 48, lit. G, XVI/2. Urbar am Costel Geraut Graffenwardt an der Kullp Hans Langemantl. (Dopisano z drugo pisavo: original urbar sine dato no. 2.) Napačno datiran 1603, verjetno zapisan okoli leta 1530 (ARS, Vic. Arhiv, fasc. I/43, šk. 75, Lit. C). Urbar und Landtgerecht der Herrschaft Graffenwarth zu Costel, 1570, (ARS, Vic. Arhiv, fasc. I/48, lit. G. XVI/3, šk. 83). Urbarja gospodstva Kostel za leti 1603 in 1694 sta ohranjena le v izvlečkih.

⁴ Anton Skubic (1876-1940), Zgodovina Ribnice in Ribniške pokrajine, Buenos Aires, 1976, str. 342-343.

⁵ Simonič, o.c., str. 75.

⁶ Simonič, o.c., str. 75.

⁷ Simonič, o.c., str. 76.

⁸ Simonič, o.c., str. 77.

⁹ Ali sovneškim.

¹⁰ Wolsegger, o.c., str. 180; Simonič, o.c., str. 76-77.

(1528) in baroni Langenmantli (1538-1620).

Janez Viljem in Karel pl. Langenmantl sta 15. 11. 1620 kupila Kostel od cesarja Ferdinanda II.¹¹, ki je tiste čase prodajal svoja številna gospostva. Sredi 17. stoletja so Langenmantli kupili še Thurn unter Reifenburg¹² na Štajerskem. Kostel je ostal njihova last še leta 1686¹³.

Med leti 1547 in 1619/1620 je bilo tako gospostvo Kostel kot gospodstvo Kočevje last deželnega kneza. Obe gospostvi sta imeli le kratek čas iste zastavne gospode, po prodaji leta 1619/1620 pa sta imeli vseskozi različne lastnike.

V začetku leta 1515 je pl. Pramberger zaplenil konje in blago podložnikom kočevskega graščaka Thurna, ki so hoteli pretihotapiti nekaj tovorov soli čez Kostel. Thurnov oskrbnik Stržen z gradu Fridrihštajn je zbral pri Osilnici nekaj sto tlačanov. Udaril je na Kostel in pregnal Prambergerja, ki se je moral umakniti na Hrvaško. Tam mu je Thurn še naprej grozil z nasiljem¹⁴. Pramberger gotovo ni pomagal Thurnu med uporom tlačanov gospodstva Kočevje istega leta 1515.

7. 11. 1613 in 16. 11. 1613 je komisija nadvojvode Ferdinanda iz Gradca določala mejo med kostelskim in kočevskim gospostvom. Razmejitev je potekala po sodobni krajevni in jezikovni meji z izjemo Srobotnika, ki je pripadel Kočevjarjem¹⁵.

7. 12. 1613 je komisija dovolila kostelskemu podložniku Klempšetu skupno pašo z vaščani Morave. Klempšetovo zemljišče je pod Mošenikom segalo v Kočevsko gospostvo proti Moravi¹⁶. Leta 1616 je nova komisija ugotovila, da sta se dala voditelja komisije iz leta 1613 Ziegelfast in Tancer podkupovati in zato niso mogli sprejeti njegovega novega urbarja gospostva Kočevje iz leta 1614¹⁷.

Ob ponovni razmejitvi med 16. 9. 1624 in 18. 9. 1624 je lastnik Kostela Viljem Langenmantl odločno ugovarjal meji, ki mu je jemala nekatera obmejna zemljišča gospostva Kostel. Razmejitev sta opravila komisarja, deželni svetnik Janez Ziegelfast in sekretar vicedomskega urada Elija Thomas. Uporabljala sta urbar gospodstva Kočevje iz 7. 3. 1574. Kršitev določb je bila prepovedana pod kaznijo

1000 zlatih dukatov¹⁸. Končno odločitev o novih mejah je morala izreči notranje avstrijska zbornica¹⁹.

Z razmejitvami med kostelskim in kočevskim gospostvom v letih 1613 in 1624 spori gotovo niso bili rešeni. Od tod nasilje Janeza Vajkarda Auerperga (1615-1677) proti Francu Adamu baronu Langenmantlu²⁰. Avgusta 1673 so kočevski podložniki pri prehodu skozi kostelsko mitnico pri Petrini zavrnili plačilo zapovedane mitnine. Plačali so le manjši znesek (tretjino). Pozneje je baron Langenmantl le izterjal dolg, kar kaže, da so bile razmere bolj urejene kot leta 1515.

Cerkvene razmere

V ribniško naddiakonijo so spadale tudi vse kočevske župnije in Kostel, ker so nastale na ozemlju nekdanje ribniške župnije. Ribniški naddiakonat je začel delovati po ustanovitvi ljubljanske škofije leta 1461²¹.

Okoli leta 1600 je ribniški naddiakonat obsegal 15 župnij in še cerkev pri Novi Štifti. Leta 1633 je obsegal 13 far. Sredi 18. stoletja je obsegal 40 župnij z ekspoziurami v skupno desetih graščinskih gospostvih²².

Ribniški naddiakonat je deloval do leta 1787, ko so cerkvene pokrajine na novo organizirali v dekanije. Ribniško pokrajino so tedaj razdelili na ribniško in kočevsko dekanijo. Obe skupaj sta prišle od goriške pod ljubljansko nadškofijo 8. 3. 1787²³.

Grad Kostel je bil zgrajen v 13. stoletju. Prvič se omenja v listini iz leta 1313²⁴, nato še v letih 1333 in 1336. V zadnjih dveh listinah je navedeno, da je imel grad že od nekdaj lastno sodišče²⁵.

Nova cerkev v Kostelu se prvič omenja 1. 5. 1363. Najprej je imela župnija sedež v samem Kostelu²⁶, na gradu ali pod njim v Trgu. Ne poznamo lege morebitnega župnišča v Trgu. Grajska kapela iz 14. ali 15. stoletja je bila posvečena sv. Antonu Padovanskemu²⁷. V 16. stoletju so

¹¹ Vladal med leti 1619-1637.

¹² Brestanica.

¹³ Marija Elizabeta baronica Langenmantl, rojena Paradeiser, vdova in imetnica gospodstva Kostel, je še 8.11. 1686 sprejela dopis iz Ljubljane (ARS, Dež. stan, fasc. 310, šk. 544, str. 746).

¹⁴ Jože Žagar-Jagrov, Kostel. Ljudje in zemlja ob Kolpi, Kočevje, 1983, str. 102.

¹⁵ Simonič, o.c., str. 116-117. Pred tem je po urbarjih iz let 1570 in 1574 Srobotnik spadal pod gospodstvo Kostel.

¹⁶ Simonič, o.c., str. 118. Klempše iz leta 1613 je bil verjetno prednik kostelskega župnika in pisatelja Pavla Franca Klapšeta (1688-1772).

¹⁷ Simonič, o.c., str. 121. Ne vemo, katera sprtih strani naj bi podkupovala komisarje.

¹⁸ Žagar, o.c., str. 49-50.

¹⁹ Simonič, o.c., str. 122.

²⁰ Inventarium uber weilandt dess Wollgebornen Herrn Herrn Franz Adam Langenmantl, 1681 (ARS, Zapuščinski inventar, Lit.L, fasc. XXIX, št. 27. št.1, dokument št. 25).

²¹ Skubic, o.c., str. 92 in 97.

²² Skubic, o.c., str. 40, 54 in 699-700.

²³ Skubic, o.c., str. 91 in 97.

²⁴ Skubic, o.c., str. 700.

²⁵ Branko Reisp, Grad Kostel, Maribor, 1990, str. 2.

²⁶ Skubic, o.c., str. 53.

²⁷ Antonio Joannem Abramsberg, Matricula Regia Parohia Kostel, Anno 1758, Župnijski urad Fara, str. 5, opisuje večjo proslavo na god sv. Antona Padovanskega v kapeli na gradu (in arce). Po drugih virih je bila grajska kapela posvečena sv. Antonu Puščavniku (Žagar, o.c., str. 144 in 146).

postavili sedanjo cerkev sv. Treh Kraljev v Trgu²⁸.

Kostelski župnik Ivan Grumel je 5. 1. 1480 in 15. 5. 1480 ostro zahteval nazaj vas Brigo, ki naj bi jo njegov prednik po krivici izročil župniku iz (Kočevske) Reke²⁹. Pozneje se je meja med kočevskimi in kostelsko župnijo³⁰ ustalila in se od krajevnih meje loči le pri Srobotniku, ki ni bil nikoli del kostelske župnije.

Že kmalu po sredi 16. stoletja je bila reformacija trdno zasidrana med fevdalci na območju ribniškega naddiakonata v Ribnici, Ortneku, Kočevju, Kostelu in še posebej na Turjaku. Nove vere so se oprijeli: Auerspergi, Lambergi, Berneški, Galli, Mosconi, Blagaji, Langenmantli in drugi. Reformaciji so bili na območju ribniškega naddiakonata naklonjeni mnogi duhovniki, med njimi v Kočevju: Hans Gotschewer leta 1595³¹, Lenart Zigel-fest, Ivan Schweiger³², Jernej Silvester in kaplan Janez Schneller, pozneje nastavljen v Kočevski reki³³, Kočevar Matija Schmalzer³⁴ v Poljanah ter Ivan (Janez) Weixler v Kostelu.

Tako kot kostelski baron Langenmantl, je tudi kočevski baron Ungnad podpiral protestantske pridigarje. Leta 1555 je odložil državne službe, odpotoval na Nemško in se tam kot vdovec ponovno poročil s štiri desetletja mlajšo nuno, grofico Barbo (1534-1665)³⁵.

Tudi Ursini, grofi Blagaji so podpirali prote-

stante v Kočevju. V času njihovega gospostva je bil protestant tudi kočevski mestni sodnik Filip Schweiger, katerega sestra se je poročila s kočevskim župnikom Ziglfestom, ki je leta 1613 pridigal v svoji domači hiši v Kočevju³⁶.

Blagaji so bili obtoženi barantanja s cerkvenimi beneficijami v Kočevju in drugod v svojo in luteransko korist. Komisijo deželnega kneza, ki naj bi preverila govorice, sta sestavljala savinjski naddiakon Gregor Ursa in vicedom Ludvik Kamil Swardo. Vendar so ju Kočevjarji celo pregnali iz cerkve, tako da je moral deželni knez naddiakona zamenjati s stiškim opatom Lavrencijem³⁷.

Adam Langenmantl, kostelski graščak od tridesetih let do leta 1563, je bil prijatelj nekdanjega meniha Janeza (Ivana) Weixlerja³⁸, ki je bil nastavljen za župnika v Kostelu vsaj že leta 1560. Weixler je na pobudo pisarja deželnih stanov Matije Klombnerja začel leta 1561 prevajati v slovenski jezik postilo reformatorja in pridigarja Johanna Spangerberga. Leta 1561 se je Weixler tudi oženil. Baje mu je zaradi družinskega življenja primanjkovalo časa za prevajanje.

Leta 1563 je bil Weixler še v Kostelu. 1. 8. 1563 je prevod končal³⁹. Kmalu za tem je Weixler odšel v Metliko k Vlahoviču, prvaku luteranskih pasttorjev v Beli Krajini. Na Vlahovičev nasvet so kranjski stanovi poslali Weixlerja v Krško. Od tam ga je pregnal leskovski župnik Plidor pl. Montagnana, ki je bil novomeški prošt med leti 1582-1604⁴⁰.

Leta 1567 je Weixler odšel iz Krškega v Novo Mesto. Vendar so ga že naslednje leto novomeški meščani napodili skupaj z Vlahovičem⁴¹. Weixler je leta 1571 odšel v Selce nad Kozjakom. Leta 1593 se je kot predikant Slovenske Marke zadrževal v okolici Novega mesta.

Po Weixlerjevem odhodu je nadvojvoda Karel 16. 6. 1567 izdal ukaz vicedomu Juriju Höferju naj župnijo Kostel, ki jo upravlja heretični odpadnik, dohodke pa uživa graščak Andrej Langenmantl, podeli Matiji Hudikovcu⁴². Naročil je tudi, naj se poskrbi, da Langenmantl ne bo oviral prenosa po-

²⁸ Po Žagarju (o.c., str. 140) je bila farna cerkev leta 1526 že pri Fari. Od Fara so se župniki le pred turško nevarnostjo umikali v utrjeni grad Kostel. Po Skubicu (o.c., 53) je Fara postala središče župnije pred letom 1741. Po Štefanu Tomšiču in Francu Ivancu, Kočevsko okrajno glavarstvo. Zemljepisno-zgodovinski oris, Ljubljana, 1887, str. 96, je bil sedež župnije vseskozi pri Fari, kar ni verjetno. Kostelski župnik protestant Janž (Janez) Weixler je bil med leti 1560-1563 na stanovanju pri svojih prijateljih protestantih Langenmantlih v gradu, kjer je imel potem tudi sedež župnije. V 18. stoletju so bili kostelski graščaki in prifarski župniki v sporu tudi zato, ker je graščak zahteval vrnitev središča župnije v trg Kostel.

²⁹ Fran. Pokoren, Nadškofijski arhiv u Ljubljani, Fond Škofijski arhiv, Šal/7, Fascikl 35, Fara pri Kočevju (v Kostelu).

³⁰ Leta 1785 so v severnem delu Kostela ustanovili župnijo Banja Loka, ki ji danes pripada tudi nekdanja kočevarska župnija Borovec.

³¹ August Dimitz, Geschichte Krains, Ljubljana 1875, 3. del, str. 260.

³² Tudi Janž. Kot katoliški duhovnik v Kočevju prestopil k protestantom. Pridigal v Metliki, od leta 1569 do smrti leta 1585 pa v Ljubljani (Mirko Rupel, Slovenski protestantski pisci, Ljubljana, 1966, str. 41).

³³ Ferdo Gestrin, Reformacija v Ribnici in okolici, Kronika, 30 (1982), str. 97-98.

³⁴ Skubic, o.c., str. 38. Schmalzer (tudi Schmatzer ali Smalzl) je bil leta 1581 kaplan v Ribnici, leta 1598 pa župnik v Poljanah ob Kolpi.

³⁵ SBL, str. 290. Znanih je veliko Trubarjevih pisem Ungnadu iz let 1562-1563 v nemški Urach, kjer je leta 1561 ustanovil biblijski zavod. Leta 1561 je Trubar posvetil Ungnadu Register und summarischen Inhalt.

³⁶ Dimitz, o.c., str. 354.

³⁷ Jože Mlinarič, Stiška opatija 1136-1784, Novo mesto, 1995, str. 437-438.

³⁸ Franc Cankar, Kostel ob Kolpi, Kočevje, 1975, str. 8.

³⁹ Weixlerjev prevod postile ni bil natisnjen, saj je prvi (zimski) del prevedel in izdal Sebastijan Krelj (1538-1567) leta 1567 v Regensburgu. Krelj je verjetno zapustil v rokopisu tudi druga dva dela, ki ju je dokončal Jurij Jurčič (u. 1578) leta 1571. Celoten prevod postile je bil natisnjen leta 1578 v Ljubljani.

⁴⁰ Mlinarič, o.c., str. 1104.

⁴¹ Ivan Vrhovec, Zgodovina Novega Mesta, Ljubljana, 1891, str. 72.

⁴² ARS, Vic. Arh. fasc. 3, šk. 65, str. 3; Majda Smole, Vicedomski urad za Kranjsko, 13. stol. - 1747. 1. del: Cerkevne zadeve Lit A-F, Publikacije Arhiva SR Slovenije, Ljubljana, 1985, str. 65.

pisanega in inventiranega cerkvenega imetja na novega župnika. Inventar iz tistega časa se ni ohranil. Dopis ne omenja Weixlerja. Ni mogoče razbrati, ali je bilo župnišče in z njim središče župnije tisti čas že pri Fari ali pa še v Trgu Kostel.

Kljub posegu cesarja so protestanti Langenmantli vplivali tudi na Weixlerjeve naslednike v Kostelu. Tam je bil leta 1598 in 1601 župnik protestant Jernej Faber (Kovač), kaplan pa leta 1601 katoličan Ivan Spanič. Faber je baje zelo nerodno živel⁴³. Leta 1598 je prosil za posvetitev nove sezidane cerkve onstran Kolpe in pokopališča, ki bi se rabilo v času povodnji⁴⁴. Poročal je tudi o hrvaških priseljencih - Uskokih. Leta 1587 se je Fabru rodil sin Matija, ki je bil leta 1610 tudi sam posvečen v duhovnika. Sprva je služboval pri proštu v Novem mestu⁴⁵.

Ferdinand I. (1503-1564)⁴⁶ je podpiral naseljevanje Uskokov v Kostel med leti 1530-1538 in protireformacijo na Kranjskem po letu 1540. Protestanti Langenmantli, zakupniki njegove posesti v Kostelu, so ga ovirali pri obeh prizadevanjih in dosegli preselitev Uskokov nižje ob Kolpi.

Podložniške razmere

Leta 1469 so Turki prvič napadli Kočevje, izropali trg in opustošili okolico. Zato so Kočevje ponovno pozidali in utrdili na varnejšem desnem bregu Rinče. Leta 1471 je cesar povzdignil Kočevje v mesto, kar je bilo potrjeno še leta 1493⁴⁷.

Leta 1491 so Turki ponovno uničili mesto Kočevje, predvsem pa vasi: Škrilj, Muho vas in Turkovo drago. 23. 10. 1492 je cesar Friderik III. v Linzu zaradi težavnih razmer podelil podložnikom kočevskega zemljiškega urada poseben patent za trgovino z lastnimi izdelki po Hrvaškem in drugod, ki so ga s pridom izkoriščali tudi Kostelci in Ribničani⁴⁸. Leta 1493 je cesar oprostil urad Kočevska Reka vseh davščin zaradi slabih časov⁴⁹.

Že v času grofov Celjskih se je gospodstvo Kočevje delilo na tri urade: zgornji in spodnji Kočevski urad ter urad Kočevska Reka. Urbar celjskih grofov iz srede 15. stoletja je izgubljen, prav tako

del deželnoknežjega urbarja iz leta 1498 in Thurnov urbar iz leta 1507⁵⁰.

Leta 1498 je urad Kočevska Reka obsegal tudi Osilnico in Gerovo. Thurn je pozneje Gerovo predal Zrinjskim. Gerovo je najstarejša župnija v Gorskem Kotarju, ustanovljena leta 1404. Po legendi naj bi ime dobila po Geri, ki je s sinom tja pobegnila pred Turki⁵¹. Vendar je ime Gerovo očitno starejše od turških vpadov v te kraje.

Ob urbarju za leto 1498 urada Kočevska reka je bil naknadno vezan še sočasno nastali urbar za Žumberk, ki je tedaj pripadal Kranjski. Urbarja je morda pisala ista roka⁵². Urbarja za ostala dva urada Kočevskega gospostva iz leta 1498 sta izgubljena, čeprav sta bila verjetno po tedanji šegi zapisana v dveh izvodih⁵³.

Leta 1498 so bili v županstvu (Kočevska) Reka doma veseli ljudje, saj je imela fara Kočevska reka kar 14 krčem. Od vsake so plačevali po 30 soldov letnih dajatev, skupno 3 1/2 funtov denaričev⁵⁴.

Tlačani iz vsake cele kmetije urada (Kočevska) Reka so bili dolžni vsako leto: po en dan prevažati les na grad Fridrihtajm, po en dan ročne tlake po navodilih oskrbnika in pripeljati po 24 vozov vina. Za nameček so morali vsako polje leto za graščino ujeti v gozdu po 5 polhov⁵⁵. Mislimo si lahko, da je bila slovitja kočevska polharia to doma že vsaj pol tisočletja.

Kmetje so lovili polhe tudi na sosednjih gospostvih. Na posesti Zrinjskih na Brodu so smeli kmetje loviti v gozdovih le polhe. Če so kmetje sekali brez dovoljenja v gozdovih Zrinjskih, so dobili denarne kazni in po 50 udarcev⁵⁶. Podobne kazni so bile gotovo zagrožene tudi za krivolov.

Podložniki urada (Kočevska) Reka so imeli obveznosti in tlako na gradu Fridrihtajm še v 16. stoletju. Domnevamo, da zapovedanih dolžnosti niso izpolnjevali posebno vneto, saj so se grofje Blagaji leta 1571 zelo pritoževali nad stanjem gradu⁵⁷.

⁴³ Leopold Podlogar, Iz zgodovine kranjskih trgov, 4. Kostel, Vrtec, 51 (1921), str. 132; Reisp, o.c., str. 20.

⁴⁴ Pokoren, o.c.

⁴⁵ Pokoren, o.c.

⁴⁶ Ferdinand I., cesar od leta 1556, je naseljeval Uskoke za boj proti Turkom, ki mu je pomenil precej več kot protireformacija, saj naj bi bil celo njegov najstarejši sin in naslednik Maksimilian II., ki je umrl leta 1575, nagnjen k protestantizmu (Robert A. Kann, A history of the habsburg empire 1526-1918, University of California press, 1977, str. 36-37 in 40).

⁴⁷ Simonič, o.c., str. 70.

⁴⁸ Božo Otorepec, Doneski k zgodovini Ribnice in okolice v srednjem veku, Kronika, 30 (1982), str. 83.

⁴⁹ Simonič, o.c., str. 68 in 69.

⁵⁰ Simonič, o.c., str. 71.

⁵¹ Dragutin Hirc, Gorski Kotar: slike, opisi i putopisi, Zagreb 1898, pretisak, Tiskara Rijeka, 1993, str. 146.

⁵² Dušan Kos, Urbarji za Belo krajino in Žumberk, SAZU, Ljubljana, 1991, str. 20-21.

⁵³ Ema Umek, Reformirani urbarji deželnoknežjih gospodstev na Kranjskem, Zgodovinski Časopis, 36 (1982), str. 312-313; Kos, o.c., str. 20 in 87.

⁵⁴ Sold je v tem času vseboval 0.309 g srebra. 1 funt denarič (tl) je veljal 120 soldov (Kos, o.c., str. 165 in 167). Tako je bila letna obdavčitev krčme okoli 10 g srebra. To se bili seveda zlati časi za gostilničarje.

⁵⁵ Urbar 1498, str. 10 in 49 (nepaginirano) in Simonič, o.c., str. 74-75.

⁵⁶ Rudolf Strohal (1856-1936), Uz Lujzinsku cestu, 1935, Ponatis: Tiskara Rijeka, 1993, str. 169.

⁵⁷ Simonič, o.c., str. 89.

Naseljevanje Kostela

Maloštevilni priimki v urbarju iz leta 1494 ne omogočajo tehtnejše analize pomembnih etničnih gibanj v Kostelu ob naselitvi Uskokov katoliške vere iz Cetinske krajine (junija 1531 in neuspešen poskus avgusta 1539) ter iz Srba in Obrovca (neuspešna naselitev leta 1538). Po poročilu deželnega glavarja Ivana Kacijanarja⁵⁸ deželnim stanovom 23. 6. 1531, so Kostelci naseljevali le 7 od prejšnjih 293 kmetij⁵⁹.

V urbarju leta 1494 je bila večina tlačanov gospostva Kostel popisana le z osebnimi imeni. Prebivalci Fare, Slavskega Laza in Trga Kostel zaradi posebnega statusa župnijske posesti oziroma Trga niso bili vpisani med tlačani letom 1681⁶⁰. Tako poznamo le 8 kostelskih priimkov iz leta 1494:

Panjani so bili zapisani tudi na Tanči gori v Poljanskem urbarju za leto 1576 ter v urbarju gospostva Metlika za leta 1593, 1610 in 1723. Danes jih je v Poljanski dolini več kot v Kostelu, kjer so se ohranili samo kot hišno ime.

Jurkoviče najdemo na vseh območjih uskoške naselitve. *Juriče* najdemo tudi v urbarju gospostva Metlika leta 1610. Trgovca Juraja najdemo v Šujici pri Ljubljani, v urbarju nemškega viteškega reda za leto 1490. *Piškurje* najdemo v urbarju gospostva Poljane za leto 1576, v urbarju gospostva Vinica za leto 1674 in v urbarju gospostva Metlika za leto 1723⁶¹.

Marinča najdemo pri Grabrovcu, v urbarju nemškega viteškega reda za leto 1490 ter v Koprivniku (Neslthaal) na Kočevskem leta 1574. Vendar gre za avtohtono kostelsko obliko sicer raz-

širjenega priimka Marinč.

Kajfežev in *Šnajderjev* ni bilo ne v Beli krajini ne na Kočevskem leta 1574, pa tudi v Gorskem Kotarju pred 18. stoletjem ne.

Po prvem naselitvenem valu pred organiziranimi uskoškimi naselitvami v tridesetih letih 16. stoletja, so bile v kostelskem urbarju za leto 1530? vpisane 102 osebi. Med njimi so 55 osebam vpisali priimek in ime, le redkim pa samo priimek brez imena. Zapis polovice zapisanih priimkov je mogoče enačiti s poznejšimi kostelskimi ali sicer znanimi priimki. Sedem priimkov se je nanašalo (tudi) na poklic njihovih nosilcev. Tako so se leta 1530? v Kostelu pojavili naslednji priimki, ki jih ni bilo v urbarju za leto 1494: trije *Brigarji* (Briški), po dva *Kolmaniča*, *Krizmoniča*, *Fabjana*, *Cimermana*, *Webra*, *Hodnika* in *Klemenčiča*, ter po en *Delač*, *Ožanič*, *Grbac*, *Krabat* (Hrvat), *Mauter* (Colnar), *Visther*, *Tišler*, *Šuštar* in *Šnajder*.

V drugem naselitvenem valu, predvsem junija 1531, se v Kostelu pojavijo naslednji priimki, razvrščeni po pogostosti pojavljanja v zgodovini Kostela: *Majetič*, *Papež*, *Zdravič*, *Mlinc*, *Klarič*, *Mavrovič*, *Butina* (samo mlin), *Mihelčič*, *Glad*, *Juraj*, *Petrina*, *Maverc*, *Žmauc*, *Gotenc*, *Frisig*, *Petran*, *Kusolt*, *Mavrin*, *Klapše* (Klempše), *Rabe*, *Pelegrinič*, *Maritič*, *Huete(r)* (Klobučar), *Kuplenovič*, *Drvodelar*⁶², *Praps*, *Nunčič*, *Maltn* in *Linhart*.

Primerjava priimkov

Med vasmi urada Kočevska reka si najprej oglejmo Moravo, kočevarsko Hameraw in kostelsko Omrava. Leta 1498 je imela 6 kmetij, ki jih

HAMERAW (MORAVA, 6 celih kmetij)

1498	1564 in (1568)	1574
Jacob Suppan	Jacob Supan na celi hubi	Tschne (župan)
Mathe	Peter, sin Jacoba	sin Mertha Plesche
Nickl Noyman	Jacl Thomas Tscherne	Lannzova vdova in dediči
Juris Wittani	Juris Witnie (Jurl Witine)	vdova Petrovega sina, dediči
Caspar Scholaz	Paul	Witine
Symon	Simon Lugs, Mathejev sin Lencz	Tscherne
Mert Osterlin	Leinhardt	Lux, Lennzcov sin
Pett(er)	Thomas Schwai, Jacob Nicl	sin Leonhardta
Michel (cela huba)	Urban Schuester (tudi Paul Hueter)	Schwaiger, Nicl Plesche
Clement	Mathe, sin Mihaela	Huetter
Gregor	Hanss Wuttnie, Lucas Lipe (Blas Witine)	sin Matheja
		Wittine, Lippe

⁵⁸ Ubit v noči med 30.1.-31.1.1538 (Dimitz, o.c., str. 163).

⁵⁹ Podlogar, o.c., str. 103. Kacijanarjevo poročilo je bilo gotovo pretirano da bi laže pridobil potrebna sredstva za naselitev Uskokov.

⁶⁰ Liquidations Extrat oder ausstand register uber die von weilandt Herrn Franz Adam Langenmantl, 1681 (ARS, Zapuščinski inventar, Lit.L, fasc. XXIX, št. 27/2).

⁶¹ Kos, o.c.

⁶² Drvodelar je bil eden vodij punta v hrvaškem Zagorju leta 1573 (V. Simoniti, Prispevki k poznavanju turških vpadov. I del: V letih od 1570 do 1575, Zgodovinski časopis 31 (1977), str. 494).

je obdržala tudi pozneje⁶³.

Leta 1498 v Moravi popisani tlačani so imeli v vsem uradu Kočevska reka najmanjši delež zapisanih priimkov, pravzaprav samo 4 od dvanajstih. Zapis "Supan" za imenom prvega kmeta v Moravi in v drugih večjih vaseh urada (Kočevska) Reka se je nanašal na funkcijo in ne na priimek. Leta 1574 je domnevni župan Tschne obdeloval župni gruntek.

Izmed štirih priimkov, ki so nam v Moravi znani leta 1498, so se dve ali tri generacije pozneje obdržali le še **Wutine**. Med osebami brez priimka v Moravi leta 1498 se je verjetno obdržala še družina župana Jakoba, morda pa tudi katera druga, ki je sredi 16. stoletja dobila tudi priimek. Nasledniki, bržkone vnuki Jurija Witanija iz leta 1498 so imeli leta 1564 poleg izhodiščne polovice kmetije še del sosednje, ki so jo delili z Lipeti.

Domnevamo, da so se tlačani iz Morave v prvi polovici 16. stoletja naselili na novo celo kmetijo Ograja (Sucheraidt) 3 km proti jugovzhodu.

SUCHERAIDT (OGRAJA), ustanovljena v prvi polovici 16. stoletja:

1564	1568	1574
Miclau Witnie	Miclau Wittine	Wittine
Jacl in Paul Huetter	isti	Huetter in sin Jacoba

V Ograji je bil leta 1564 in 1568 zapisan Miclau Wutina, leta 1574 pa so zapisali le njegov priimek. Njegova sosedna na drugi polovici kmetije sta bila leta 1564 in 1568 Jacl in Paul Huetter, leta 1574 pa že Jacobov sin in Huetter brez vpisanega imena.

Življenje v Ograji ni bilo slabše kot v Moravi, kjer je podnebje precej ostro in sadje slabo uspeva. Tako so imeli v Moravi in v Ograji enako velike polovice kmetij in sicer po poldrugi oral njiv in poldrugi oral senožeti⁶⁴. Denarne dajatve so bile v Ograji nekaj manjše: leta 1564 21 kr 1 den, torej za 5 kr 2 den manj kot v Moravi. Leta 1568 in 1574 so v Ograji plačevali po 24 šilingov letno od polovične kmetije, kar je za 6 šilingov manj, kot so v istem času plačevali v Moravi. Zato so morali tlačani v Ograji opraviti več tlake za graščino in sicer po tri dni na leto, v Moravi pa le po en dan. Leta 1574 so tako v Moravi, kot v Ograji plačevali še po 3 krajcarje za vino, morali pa so odpeljati tudi po 10 tovorov lesa na grad Fridrihštajn vsako leto od vsake cele kmetije.

Morda pa so Ograjo naselili iz 2 km vzhodnejšega Zdihova ali iz 4 km vzhodnejše Muhe vasi. Zdihovo in Muha vas sta spadali pod spodnji kočevski urad, tako da ne poznamo tamkajšnjih

naseljencev iz leta 1498. Vemo pa, da so 7 let prej, leta 1491, Turki obe vasi požgali obenem s samim mestom Kočevje.

FLIEGENDORFF (MUHA VAS), leta 1564:

Andre Witine se je priselil na polovično kmetijo Andre Vidmaritscha v Muhi vasi med leti 1564-1568. Do spremembe je namreč prišlo ravno med obema urbarjema, ki sta nam na razpolago.

Tlačani v Muhi vasi leta 1564, 1568 in 1574

1564	1568	1574
Simon Mülner	Simon	Leonhardt Mülner
Andre Vidmaritsch	Andre Witine	Peter Wittene
		Mathe Gump
		Ambros Mülner
Gasper Sterbenz	Gasper	Gori Strerbenz
		in Ambros Mülner
Mathe Wurczer,	isti	isti
Hans Knesspler		

OBER SCHGRILL (ZDIHOVO), leta 1564

V Zdihovem je bil leta 1564 in 1568 naseljen Gregor Witine, leta 1574 pa sta ga nasledila domnevna sinova Ambross in Anndre Witine. V Zdihovem in Muha vasi so imeli po pol oralna manj kot na polovičnih kmetijah v Moravi in Ograji. V Zdihovem so plačevali prav toliko davka kot v Ograji, le da so imeli samo po 2 dni tlake. V Muhi vasi pa so plačevali manj: 17 kr 3 den leta 1564 in 20 šilingov leta 1568 in 1574 ter le po en dan tlake letno od polovične kmetije. Leta 1570 je imel Anndre Witine iz Zdihovega v zakupu tudi mlin v Vimolu na gospostvu Kostel, bržkone pri poznejšem Gorenjem Potoku ali Jasterniku, ki se izliva v Kolpo pred Žago. Zaradi tega zapisa v kostelskem urbarju domnevamo, da je Andrejev domnevni oče Gregor umrl ravno leta 1569 in je leta 1570 že prepustil kmetijo v Moravi sinovoma.

Tlačani v Zdihovem leta 1564, 1568 in 1574

1564	1568	1574
Andre Vidmaritsch	isti	Gaspar
Gregor Witnie	Gregor Witine	Ambross, Andre Witine
Urban	Urban	Thomas Huetter

Tako so Witine (Butine) leta 1564, 1568 in 1574 naseljevali južni del Kočevske v vaseh: Morava (2 osebi, ena tudi leta 1498), Ograja (1), Zdihovo (2) in Muha Vas, kamor se je Witine priselil med leti 1565-1567. Te vasi leže v pasu dolgem manj kot 5 km ob kostelski meji⁶⁵.

⁶³ Kmetije so bile polovične, celo pa sem v tabeli posebej označil.

⁶⁴ Oral meri 0,59 ha, tako da so imeli manj kot hektar njiv in prav toliko travnikov.

⁶⁵ Tlačani s podobnim priimkom Wittinger so bili zapisani v Travniku (2), ki leži 20 km proti severovzhodu (Wolsegger, o.c., str. 167 in 169 in Wolsegger, MMK IV (1891) str. 16).

Butine (Wittine) so bili domnevno priseljeni iz vasi Bitnje med Kranjem in Škofjo Loko, ki je bila še v Valvasorjevem času naseljena tako s Slovenci, kot z Nemci⁶⁶. Nemško poreklo priimka Wittine je zagovarjal tudi Simonič, ki seveda ni bil nagnjen k germanizaciji kočevske zgodovine⁶⁷. Po drugih domnevah naj bi bili Butine uskoškega porekla⁶⁸. V Moravo bi se morali priseliti precej pred uskoškimi naselitvami, ki jih za 16. stoletje navajajo avstrijski viri.

Naselitev Butin v Kostel leta 1614

Celo kmetijo v vasi Laze sta že leta 1494 obdelovala Anton in Marko Štefančič. Leta 1530? je tu na 3/4 kmetije živel Fabjan, na 1/4 kmetije z mlinom pa Peter. Leta 1570 sta v Lazih (Geraut) živela Blaž in Kuestel.

Sredi leta 1614 so polovico kmetije v Lazih dali Blažu Putini (Butini). Oseba je lahko povezana s tlačanom istega imena, ki je brez priimka zapisana v Lazih leta 1570 ali pa je kmetija ostala prazna zaradi nemirne turške meje. Ne vemo kdo je leta 1614 obdeloval drugo polovico kmetije v Lazih. V 17. stoletju je bil v Lazih poleg Butine tudi Klapše, tako da se je leta 1681 kmetija imenovala po obeh⁶⁹. Tedaj so bili Butine naseljeni tudi v Suhorju in Banja Loki.

Dokumenti ne povedo od kod se je Blaž Putina priselil v Laze. Verjetno je bil rojen v eni kočevskih vasi ob robu Kostela, kjer so Butine (Witine) živeli leta 1574.

1. 2. 1614 sta brata Hans Wilhelm in Karl Langenmantl pisala pet strani dolgo pismo nadvojvodi Maksimilianu v Gradec. (Ta je sprejem pisanja potrdil z zaznamkom dne 17. 2. 1614)⁷⁰. V tem zapisu ni navedena vas, v kateri naj bi Putina dobil kmetijo v zakup⁷¹.

4. 2. 1614 je v poldrugo stran dolgemu zapisu

nadvojvoda v Gradcu potrdil, da lahko Blaža Putino naselijo v Laze. V dokumentu je zapisano polno ime naseljenca in zakup polovice kmetije v Lazih.

28. 6. 1614 so iz Ljubljane poslali štiri strani dolg dopis bratom Langenmantlom. Dopis je zadeval zaostalo plačevanje denarja od kmetij in denariča za stražo v letu 1608. Naseljenec Putina je bil naveden na tretji strani dopisa brez osebnega imena in vasi, v katero se je naselil.

Naselitev Butin v Kostel je veliko bolje dokumentirana od naselitve drugih družin. Podoben dokument imamo le še za osem let pozneje, ko so 28. 10. 1622 deželni stanovi v Ljubljani odobrili naselitev Mihaela Krismoniča na gopodstvo Kostel⁷².

V družini Butina se je ohranila legenda o predniku, ki je imel visoko funkcijo oskrbnika na gradu Kostel⁷³. Ne vemo, ali se legenda nanaša na Blaža Putino iz leta 1614. Ob naselitvi v Laze prevzel tudi vojaško obvezo na gradu Kostel⁷⁴. 91 let pozneje so bili njegovi potomci predstavniki oblasti v vasi Laze⁷⁵.

V likvidacijskem postopku Kostel za leto 1681 so bili naseljenci s poslovanjem obliko priimka Butine popisani v Lazih, Banja Loki in Suhorju⁷⁶. Leta 1657 jih najdemo tudi v Moravičkih dragah, leta 1670 pa v Čučku in Delnicah⁷⁷. Seveda ne vemo zagotovo, iz katere izmed kočevskih vasi ob kostelski meji so se Butine selili na jug.

STETZENDORFF (ŠTALCARJI, 6 celih kmetij)

1498	1564 in 1568	1574
Gregor Supan	Gregor Supan	Suppan
Michel Plesche	Peter Plesse	Plesche
Mert Michel Plesche	Jacob Plesse	Plesche
Mert, sin Mateja (Mathe)	Mert Hueter	Hueter
Clement Pay (Paur)	Jacob Plesse	Plesche
Hans Schmidt	Hans Schmidt	Schmidt
Mathe Pestetz	Crustan Jagaus	Jagaus
Michel Prechlar	Michel Preshlar	Prachler
Caspar Stampel	Mross Tschrne	Tschrne
Cristann Jegans	Jacob Jagaus	Jagaus
Cristan Karckh	Barthlme Wuetrieh	Wuetrich (Vidrih)

Med leti 1564-1574 so se v Štalcarje naselile osebe z naslednjimi priimki, ki jih še ni bilo leta

⁷² ARS, Dež. stan., šk. 476, str. 1501-1502.

⁷³ Pričevanje Vasje Butine iz Ljubljane junija 1995.

⁷⁴ ARS, Dež. Stan., šk. 476, str. 4-5, z dne 1. 2. 1614.

⁷⁵ ARS, Vic. Arh., šk. 3, str. 341-342. Med leti 1824-1836 je bil oskrbnik gradu gospod Joseph Büttner večkrat vpisan kot boter pri krstih v matičnih knjigah župnije Fara. Osebe s tem priimkom so bile leta 1460 naseljene v Voigtsbergu, 7 km južno od Plauen, pozneje pa tudi drugod na Saškem (Volkmar Hellfritsch, Familien-namenbuch des sächsischen Vogtlandes, Berlin, Akad.-Verl., 1992, str. 64).

⁷⁶ Liquidations Extrat 1681, o.c., str. 15, 51 in 70.

⁷⁷ Anton Burić, Povijesna antroponimija Gorskog Kotara u Hrvatskoj. Goranska prezimena kroz povijest, Rijeka, 1979, str. 75.

⁶⁶ Johann Weichard Valvasor, Die Ehre das Hertzogthums Crain, knjiga II, Laibach-Nürnberg 1689. Delni ponatis v Ljubljani, 1977, str. 21-22; Karl Julius Schröer, Wörterbuch der Mundart von Gottschee, Wien, 1870, str. 232-233; Josef Obergföll, Die Gottscheer Familiennamen, Festgabe zur Feier des 10 jähr. Bestandes des k. k. Staatsgymnasiums zu Gottschee am 28. Oktober 1882, Gottschee 1882, 11.

⁶⁷ Ivan Simonič, Migracije na Kočevskem v luči priimkov, Srpski etnografski zbornik, Ljubljana 1934, str. 109, 111 in 116.

⁶⁸ Marko Terseglav, Srbsko-hrvaške ljudske pesmi na Slovenskem (Uskoška pesemska dediščina v prepletu in v soodvisnosti s slovensko ljudsko kulturo Bele krajine. Tradicija-transformacija-inovacija), Doktorska disertacija na Oddelku za slovenske jezike in književnosti Filozofske fakultete univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1993, str. 30 in 211.

⁶⁹ Liquidations Extrat 1681, o.c., str. 15.

⁷⁰ Vsi zapisi o naselitvi Blaža Putine v Laze so shranjeni v: ARS, Vic. arhiv, šk. 75, C II, II-5, nepaginirano.

⁷¹ Muethhueben, glej Kos, o.c., str. 647.

1498: *Vidrih, Šnajder, Hueter, Jakšič* in *Črne*. Razen prvega so bili vsi v tem času naseljeni tudi v Kostelu.

Baje so Štalcarje ustanovili naseljenci, ki so se pisali Stelczer⁷⁸. Vendar jih že leta 1498 tu ni bilo, razen če jih je mogoče povezati s tlačanoma brez priimkov, županom Gregorjem ali Mertom (Martinom), sinom Mateja. Leta 1574 so bili tlačani s priimkom Stelczer naseljeni v Starem Brezju (4), Kumersdorfu (4), Koprivniku (3), Lazih (3) itd. Tako se je lahko priimek nanašal tudi na izseljence iz vasi Štalcarjev v drugo okolje v dobi, ko so priimki šele nastajali, torej okoli leta 1500. Žal urbar spodnjega kočevskega urada za leto 1498 s Koprivnikom (Neslthaal) in sosednjimi vasmi ni ohranjen in ne vemo, če so bili tam Stelczerji naseljeni že tedaj.

Pleše, Štamfel, Preshlar (Preklar) in Jehans so najstarejši znani priimki iz Štalcarjev in okolice. Prva dva sta postala kmalu pogosta tudi v Kostelu. Štamfli so se vsaj že v 18. stoletju naselili v Banja Loko in Kuželj, Pleše pa v Ajbelj.

Leta 1498 priimka **Huetter** še niso zapisali.

HINTERPERG (NOVI LAZI, 10 celih kmetij)

1498	1564 (1568)	1574
Thomas Suppan (župan)	Thomas Peustl	Pürstl
Wolffl	Peter Wolf	Lasar in Wecz
Caspar	Mross, sin Gasparja	Gasparjev sin
Clement Wietrich	Peter Wuetrich	Wüetrich
Mathe Schneider	Hans (Gregor) Meisl	Meisl
Steffan Durd	Stefan Hans Dure (Peter Kheseli, Peter Dure)	Kheseli
Cristann Durd	Cristan Duren (Steffan Meisl, Durren)	Meisl, Durrer
Lucas Noikam	brata Lienhardt (Vincenz) in Lucas Losser	Laser
Lonntzl, sin Pavla	sin Gregorja Lenze	sin Gregorja
Lucas, sin Stefana	Lucas, sin Steffana (in Peter Wecz)	Andre Stefan
Mathe	Mathe (Jact Wuetrich) in Paul	Wüetrich in vdova Pavlovega sina, dediči
Thomas Geen	Tomasch Khans (Jakob Khain)	Khain
Steffan Hutter	Michel Peustl	Pürstl
Hannst Hofer	Michel Hoffer (Hofer)	Hofer
Mert Blesshe	Wolthe Zwie(Tschie), Hans Zi(e)goli	Tschiene, Zegoli
Michel Zingkale	Peter Schwersching, Bartlme Tschingl	Zegoli, Tschinkl
Michel Wetz	Michel Wecz	Wecz (župni gruntak)
Cristann Meman	Christian Naukhan	Neukhan
Jacob Blesshe ⁷⁹	Jacob Plesse	Plesse
	Wolthe Wecz	Weczova vdova, dediči ⁸⁰

⁷⁸ Simonič, 1934, o.c., str. 124.

⁷⁹ Leta 1498 je imel Blasshe (Pleše) celo kmetijo, leta 1564 in 1568 pa le še polovico, saj so polovico zasedli Wetzl (Weczi).

⁸⁰ Po Wolseggerju 1891, o.c., str. 15, so v Novih Lazih leta 1574 živeli še kajžarji s priimki: Khain, Wietrich, Schmid in Hutter.

Leta 1574 so bili Huetterji naseljeni v Štalcarjih, Gotenici, Moravi, Kočah, Novih Lazih, Ograji Spodnji Brigi in Zdihovem, pa tudi v Kočevju, Podstenah, Salki vasi in Željnah. Huetterje najdemo leta 1570 tudi v Kostelu in sicer v Novih Selih ter v gospodstvu Poljane v Tanči gori in v Dolu pri Tanči gori, vse razmeroma blizu domnevih rojakov iz urada Kočevska Reka. Istočasno so bili Huetterji tudi meščani Kostanjevice. Priimek Hueter (Huter) je zadeval njihovo obrt, saj je Mathe Huetter že leta 1586/87 tovoril stotine klobukov skozi mitnico na Reki. Njegovi potomci so v naslednjih letih poleg klobukov tovorili tudi platno in vino preko Reke⁸¹.

Leta 1622 najdemo že slovansko obliko priimka Klobučar v Gorskem Kotarju v Moravicah in Dragah⁸². V likvidacijskem izvlečku za gospostvo Kostel iz leta 1681 je bil priimek Huetter tudi tu poslovenjen v Klobučar (Klobuczar) v Kaptolu, Vasi in Petrini, medtem ko ga v Novih selih ni bilo več. Priimek Klobučar je še danes v Kostelu pogost, medtem ko je nemška veja rodovine, podobno kot v primeru Butina, na Kočevskem obdr-

⁸¹ Ferdo Gestrin, Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem, Viri za zgodovino Slovencev, SAZU, knj. 57, Ljubljana, 1972, str. 254, 255 in 269.

⁸² Burič, o.c., str. 130.

žala nemški zapis priimka.

Večina pol tisočletja starih družin iz Novih Lazov je v širši okolici kraja prisotna še danes. Volfi so se ustalili na območju Drage, občasno tudi v Kostelu. Činkli so znana mestna kočevarska rodovina, ki se je že pod zadnjim Ortenburžanom priselila pod priimkom Zeng ali Zink⁸³ in je v obliki Činkl (Tschinkel) v 16. stoletju še ni v samem mestu Kočevje. Tschiene so bili že leta 1574 številni v uradu Kočevska Reka, dva prav v Kočevski reki⁸⁴. Šnajderje, Losarje (Ložarje) in Pleše najdemo že v 18. stoletju tudi v Kostelu. Posebno zanimiva je rodovina Gasperičev (tudi Gašparičev, Gašparcev). **Gašper** (Caspar) je bil leta 1498 tlačan na polovični kmetiji v Novih Lazih in še ni imel zapisanega priimka. Leta 1564 in 1568 je njegovo kmetijo v Novih Lazih obdeloval Mross, sin Gašperja. Leta 1574 je bil isti zapisan brez imena, podobno kot Peter, Gašperjev sin v Rogatem vrhu (Warnperg) pri Mačkovcu v Rogu. Po mnenju kočevarskih zgodovinarjev so priimke v tej obliki v 18. stoletju slovenili v Gasperiče, Jakliče, Mihiče, Miheliče in podobno⁸⁵.

Domnevni Gasperič, vpisan brez imena kot "Caspar Sun", je leta 1574 živel v Novih Lazih ob kostelski meji. Peter, sin Gasperja je leta 1574 živel na Rogatem Vrhu v Rogu⁸⁶.

V začetku 18. stoletja najdemo Gašparce tudi v Kostelu in na hrvaški strani Kolpe⁸⁷. Kranjska oblika priimka Gasperič se je ohranila na območju Štalcarjev še v 20. stoletju.

Sklep

Kolpa v svojem zgornjem toku ni bila nikoli etnična meja med Hrvati in Slovenci, čeprav je bila pogosto državna meja. Kostelski priimki, narečje in običaji segajo tudi v Gorski Kotar vse do Delnic in Brod Moravic.

Meja med gospostvoma Kočevje in Kostel nikoli ni bila državna meja. Kljub temu pa je prav to mejo stoletja povdarjala še razlika v jeziku in priimkih naseljencev na obeh straneh meje. Kljub

naseljevanju posameznih germanskih družin na območje Kostela v 14. stoletju in preseljevanju posameznih (delov) družin čez mejo gospostev, ki ga je mogoče dokumentirati od 17. stoletja dalje, je meja med gospostvoma Kostel in Kočevje v novejši dobi dobila značaj meje med dvema narodoma.

Kratice:

AF = Arhiv župnije Fara

ARS = Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani

Dež. stan. = ARS, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura

MMK = Mitteil. des Musealvereines für Krain

NŠALj = Nadškofijski arhiv v Ljubljani

NUK = Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani

SBL = Slovenski biografski leksikon, Ljubljana, 1925-1932

Vic. arh. = ARS, Vicedomov arhiv

ZUSAMMENFASSUNG

Die Südgrenze der "Gottscheer Insel" im 15. und 16. Jahrhundert

Die Kolpa stellte in ihrem Oberlauf nie eine ethnische Grenze zwischen den Kroaten und Slowenen dar, obwohl sie oft den Charakter der Staatsgrenze hatte. Die Kosteler Familiennamen, Mundart und Bräuche reichen auch in den Gorski kotar bis Delnice und Brod Moravice. Die Grenze zwischen den Herrschaften Kočevje (Gottschee) und Kostel (Kostel) war nie eine Staatsgrenze, obwohl die Unterschiede in Sprache und Familiennamen der Ansiedler auf beiden Seiten der Grenze dem widersprechen. Trotz der Ansiedlung einzelner germanischer Familien im Gebiet von Kostel im 14. Jahrhundert und der Übersiedlung einzelner Familienmitglieder über die Grenzen der Herrschaften hinweg, die seit dem 17. Jahrhundert bezeugt werden kann, erhielt die Grenze zwischen den Herrschaften Kostel und Kočevje erst in der jüngsten Vergangenheit den Charakter einer Grenze zwischen zwei Nationen.

⁸³ Simonič, 1934, o.c., str. 131.

⁸⁴ Simonič, 1934, o.c., str. 125.

⁸⁵ Josef Obergföll, Die Gottscheer Familiennamen, Festgabe zur Feier des 10 jähr. Bestandes des k.k. Staatsgymnasiums zu Gottschee am 28. Oktober 1882, Gottschee, str. 13, in Erich Petschauer (1907-1977), Das Jahrhundertbuch der Gottscheer, bearbeitet von Hermann Petschauer, Wilhelm Braumüller, Wien, 1980, str. 61.

⁸⁶ Urbar za (Kočevsko) Reko za leto 1498, str. 25; Wolsegger, 1890, o.c., str. 161 in 1891, o.c., str. 15.

⁸⁷ Po prvem ohranjenem zapisu v krstni knjigi župnije Kostel iz leta 1711 so Gašparci živeli več generacij v Slovenskem Kužlju na poznejši št. 8. Leta 1730 so se naselili tudi na drugem bregu Kolpe v vasi Gašparci in pozneje še drugod po Gorskem Kotarju (Burić, o.c., str. 99-100).